

ՀԱՍԱՐԱԿԱՍԻ

ՄԱԴԿԵԱԼ ԿՂԶԱԿ ՄԸ

Քիւրասոյ՝ վենետիկայի հիւսիսակողմը գտնուող Անթիքիանց այս կղզեակը, որ նոյն անուամբ հռչակաւոր ըմպլին կ'արտադրէ, իւրողացիներէ գրաւուած է 1523էն ի վեր, Ամենիկայի գաղթականութիւնը սկսելէն դար մը առաջ։ Այս թուականը բոլորովին ճիշդ չէ, բայց այն ճիշդ է թէ այս կղզեակը զանազան անգամներ իր ստացողը փոխեց։ Մինչև, վերջապէս Հոլանտացիք զայն ստացան և երկու դարէ ի վեր ալ կը պահեն առանց ընդդիմութեան։ 1693ին եւրոպական հալածանքներէ փախչող հրէաներ հոն ապաստանեցան և հիմայ բնակչութեան էական մասը կը կազմէին։ Բազմաթիւ է նոյնպէս գունաւոր տարրը։

1752ին երբ բուխնդակ Ամերիկայի մէջ գեւորութիւնը կը տրեւէր, Քիւրասոյի տարուկները ազատութեան ճիգ մ'ըրին, բայց ապստամբութիւնը խեղդուեցաւ՝ այն վայրագութեամբ որ այն ատեն հարկաւոր կը համարուէր ընկերական կարգը պահպանելու համար։ Ապստամբութիւնները և նուաճումները շարունակուեցան, մինչև որ Հոլանտայի թագաւորը արգելական գաղմանալի հրովարտակով մը փրկանաւորեց բոլոր գերիները, տալով 400 ֆրանք իւրաքանչիւրին տրեւոյ, և 70 սանթիմ' օրական՝ հիւանդ կամ ծեծ գերիներուն որ բաղդին թողուած էին՝ ազատագրող հրովարտակին հետեւանքին պատճառով։ Այն ատենէն, խաղաղութիւնն ու հանգաւորութիւնը տրեւց հոլանտական կղզեկէին մէջ։

Քիւրասոյի բնակիչները մէկ հայեացքով 50,000 մը կոչան ըլլալ... վասն զի ո՛ր է վիճակագրութիւն կը պակսի։ Բնակչութեան մեծ մասը վիլլէմշթատի մէջ կեդրոնացած է, սեզ' ներքոյ պահանջներու աճէն հանգստութիւններն ունենալուն համար, ասկից աւելի՝ բազմաթիւ տարիներէ ի վեր որ և իցէ եղեռնական յանցանքով մը արատաւորաւով ըլլալուն։

Իրերու այս վիճակը հռչակական իմաստուն, ողջամիտ և արդար վարչութեան արդիւնքն է, և սա այնչափ հաճոյաւոր է որ բնաւ եղած չէ այդ խաղաղ բնակիչներուն մէջ ձկնորս մը՝ ինքնավար գաւաւթաւորութեան, կամ հոլանտական խօսարանին մէջ ներկայացուցիչ մ'ունենալու։

Կարողալորչը ուղղակի Հոլանտիոյ թագութիւնէն անուանուած է և ունի խորհրդարան մը և գաղթային ժողով մը։

Յատկանշական բան մ'է որ բնակչութեան ոչ հինգ մասը՝ հռովմէական-ուղղափառ է, մինչև դեռ Հոլանտա բողոքական է։ Այնքի գաղմանալի է մանաւանդ որ անշուր քաղաք մը՝ անձրեւէ ալ զուրկ՝ այնչափ մաքուր է որ հռչակական քաղաքի մը կերպարանքն ունի։ Հոլանտացիք հաւատարմիմ հայերեւոյս արանդութեանց՝ ջրբանցները բացած են հասարակածի այս քաղա-

քին մէջ ալ, որով հեշտալի տեսարան մը կ'ընծայէ՝ կէս վենետիկեան կէս հռչակական։

Երկիրը կ'արտադրէ ծխախոտ, լիզակ, շաքար, և ուրիշ՝ հասարակածի բերքեր։ յորս զղեարի աքանչելի տեսակ մը։ Գարձեալ կ'արտադրէ աղ, լուսածնատ կրոյ, յարդէ գլխարկներ և այլն։ Բայց նշանաւոր ճարտարարուեստը անուանի ըմպլինն է՝ զոր տեսակ մը նարնջի կեղեւներէ կը հանեն և որ հոն կ'աճի միայն, և ի զուր ջանացած են ուրիշ տեղեր ալ մշակել։ որով ասիկայ կը մնայ տեղացուց համար՝ հարստութեան մշտնջենաւոր աղբիւր մը։

Թրգմ. Հ. Ա. ԽԱՆՊԵՆԿԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար. ան Բազմալէզ 1907 էջ 54է)

Գոթացիք որոնց գլուխը Հիլզբերանտ կեցած է, — Ռիդիգերի մարմինը կը խնդրեն. բայց կը մերժուի։ Երկու բանակաց քանի մ'ապստներ՝ իրարու ապարէզ կը կարդան և իսկոյն նոր խառնուրդ մը կը սկսի։ Գոթացիք ամենքն ալ կ'իյնան, բաց ի իրենց պետէն։ Առաջապա վերջին գունդն էր այս՝ իսկ յիւրեւեանգանց կողմէն Կունթեր և Հագեն կը մնան ողջ։ Թէոդորիկ առանձինն կը յարձակի անոնց վրայ, կը տապալէ զանոնք և կը քաշէ կը տանի Քրիմէնիտի առջև։ Նա թշնամուհւոյն ձեռքը կը յանձնէ զանոնք, խնդրելով որ անոնց կենաց խնայէ։ Բայց Քրիմէնիտ ապաննէ զԳունթէր և Ռիդիգերի սուրունքն կը կտրէ Հագենի գլուխը։ Վերջապէս Հիլզբերանտ զաւրացած այսպիսի վայրագութեան մ'առջև, այսչափ զիւցազանց վրէժը կը լուծէ Քրիմէնիտէն, և քերթուածը կ'աւելցնէ։ « Բազմաթիւ նշանաւոր տանուտէրներ՝ մեռած։

« անհամար ժողովուրդներ՝ վշտաց մառախուած։ Արքունի հանդէսը այսպիսի տրտէր ելք մ'ունեցաւ. այսպէս յաճախ « սէրը ցաւով կը վերջանայ։

Վերջապան շատ թոյլ կ'երևի և գրեթէ աննշան վերջին տեսարաններուն ար-

հաւերբէն ետքը՝ ուր անդնդասոյց կ'ըլլան բազմաթիւ ազգաց պետերը, Հին և արդի ժամանակաց ո՛չ մէկ քերթուած այսպիսի կարն միջոցի մը մէջ՝ չի խռնիր այսչափ սպանութիւններ, բայց ինչ որ աւելի աչքատու է՝ վէպի ոճին պարզ ու սահուն ըլլալն է, կարծես այդ վէպին մէջ խտացած են մարդկութեան որոշ շրջանի մը տարեգիրք: Բանաստեղծը կը հաւաստէ մեզ՝ թէ ժողովուրդները սզոյ մէջ թաղուած են, և ինչ որ կ'երկի ինքը չըզգածուիր այդ սզով. հետեաբար իր ուկնդիրներու մաս մ'ալ նուազ անտարբեր կը մնան, որոնց առջև տեղի կ'ունենայ դիւցազնեղական վիպերգը՝ իր նախնական ձևին մէջ, ի՞նչ դարն արդէն քաղաքակրթութեալ ըլլալով, Նիքիթուգեանց արիւնտւից արկածներուն չէր կոնար ըստ ամենայնի հաւանիլ. այս բանս կը բացատրէ քերթուածին արագ անկումը դէպ ի միջին դարու վերջը, և ցոյց կու տայ թէ երկին հիմը կը պատկանի աւելի հին ու բիրտ ժամանակի մը:

Այն օրէն որ Նիքիթուգեանց քերթուածը լոյս տեսաւ, անընդհատ ուսումնասիրութեան և յարատե խուզարկութեան նիւթ եղաւ: Յոշոց ցանցատ են այն գրքեր, որ այս քերթուածին պէս տարածուած ըլլան Գերմանիոյ մէջ: Այն միայն գիտնոց ձեռքը կը շրջի, այլ ժողովրդական զբաղոցաց մէջ ալ կը կարդացուի ու համալրոցարաններու մէջ կը մեկնուի և կը թարգմանուի: Գեղարուեստն ու մատենագրութիւնը իրմով ներշնչուած են. Քրիմհիլտ ու Բրունհիլտ թատերաբեմին վրայ դէմ առ դէմ արձանացած են, ինչպէս Եղիսաբէթ ու Մարիամ Ստուարտ:

Այդի դարոցին ականաւոր նկարիչներէն մին, Շնեք, Մլենիխի արքայական գեղեկին մէջ Սիփրիտի ու Վորմսի տանուէրներուն պատմութեան ջրանկարուց շարք մը յօրինած է: Նոյն իսկ Նիքիթուգեանց քերթուածը իր նմանածե վերջաւորութեամբ՝ դասական դարձած է՝ և բանաստեղծները անոր հետեւած են: Ինչ և դած է արդեօք այդ երկին յաջողութեան

ու նոր կենաց պատճառը՝ որ ընդ երկար ննջած է ձեռագիրներու մէջ, ինչպէս գիտենք, հնութեան ուրիշ գլուխ գործոցներն ալ ունեցած են ժամանակին իրենց փայլման ու անկման շրջանը: Յանդգնութիւն պիտի ըլլար բաղդատութեան դէնէ իլիսկուհի և Նիքիթուգեանց քերթուածը: Իլիսկուհի՝ բանաստեղծական պատմութեան կատարեալ օրինակն է, իսկ Նիքիթուգեանց քերթուածը դարու մը յիշատակարանն է՝ որ տակաւին հասած չէ մատենագրական արհեստի մը խմբագրութեան:

Բայց այս քերթուածը իր բոլոր թերութիւններով հանդերձ՝ դիւցազնեղական բանաստեղծութեան հազուադէպ կոթող մ'է, որուն նման ալ չենք հանդիպիր կատարեալացոյն շրջաններու մէջ: Տեսարանի վրայ ներկայացուած անձինքը գրգռ մ'ունին միայն. որ է՝ իրենց հոգւոյն բոլոր կարողութեամբ՝ հասնիլ իրենց նպատակին. միով բանիւ դիւցազունք են: Սիփրիտ ուրիշ բան չի մտածեր, բայց միայն գերազանցել փառքով իր գինակիցները, թէ և իրեն կանխաւ ըսուած է՝ թէ իր կենաց ասպարիզին սկիզբը մահը իրեն կը սպասէ: Քրիմհիլտ ըսան տարուան շրջանի մէջ կը պարտկէ սրտին մէջ վրէժխնդրութեան ծրագիրը, և անոր համար ներու համար՝ եղբայրասպան ըլլալու չի վարանիր: Հագէն գիտէ թէ իր հղերան պատիժը պիտի լուծէ, և բռնութեան առջև միայն տեղի կու տայ: Դիւցազնութիւնը գործերու մէջ չէ միայն որ կը տեսնուի՝ այլ զգացումներու մէջ ալ: Ձիւնակութեան ու ասպնջականութեան կապերուն մէջ բացարձակ ակնածութիւն կը տիրէ. սրբական պարտք մ'է հնազանդիլ օրինաւոր վեհապետին: Երգուեալ դաշինքը անբռնարարելի է. խոստմտազանց եղողը վատասարտի մը չափ պարսաւելի է:

1. Նիքիլիովցեանց կը յաջորդէ անմիջապէս «Նիքիթուգեանց Պրք» խորագրով փոքր քերթուած մը, որուն մէջ մեծ դիւ Մուռնի Պատոյի Պիլլըրիմ կոչակապտը, պատմական անմասշտակութիւն մը, որ մեծապէս նըպաստած է Հունդարաց քրիստոնէութեան դարմն, և քսան տարի անոնց մէջ ապրելով՝ ժամակեց եղաւ:

դիցազանց առաջին արշաւանքին՝ իբր ժամանակակից Աստղագաւայ, Պելլորիմ ի հանդէս կու գայ Նիլիոսիմ, զիսմնց իրզին երկրորդ մասին մէջ։ Երբ Քրիստիւնա շոնաց արշաւանքը կ'երթայ, եղիւկապոսը ընդհաւած կ'ենլէ իրեն մինչեւ ի Պաւլիայ, և կ'ստաշնարդէ զայն ի Պասայ։ Բայց ինչպէս ըսինք, Ուրից մէջ աւաղին դիւր կ'ըն խալայ։ Անծ արձանէն հազը որ Բժշկականքն ըր ի սոզ Համալիցոյ, դիցազանց մարմինները Լաղեւուրդի պալատին աւելաւանց տակէն դուրս հանելով՝ կը յիւնն անոնց շահատակութիւնները և կ'ոգրան անոնց ճակատագիրը։ Հաւանական է՝ որ այդ տեսակ դերզ, մանական ողբերը դիցազանական երգոց հնազոյն ձեւերէն մէկը ըլլայ։ Յետոյ Ամէլ երաժշտին առաջնորդութեամբ կազմուած պատուիրակութիւն մը՝ պաշտօն կը ստանձնէ Բուրգոնացոյ զինքերը փոխադրելու ի Վրոմա։ Իբր աւսնը Պասայ կը հասնին, Պելլորիմ եպիսկոպոսը իրենց կ'ըսէ. «Խոսք առէ՛ք ինծ որ վերադարձին լոս հանդիւն պիտի դարձնուի. պէտք է՝ որ այդ գէպերը հոն մնան»։ Միայն, ալ կ'ոգոծ որ այդ աղետաւոր արկածները զորի անունին, իրենց սկզբն մինչև կատարածը. ձեք յահաւոր պիտի պատմէք ինծ։ Եւ ալ դիցազանքի պիտի զրկենք Հնոնց երկիրը և հարցնել պիտի աւտ մտնէ զդիցազանց ընտանիքներուն ինչ որ դիտեն անոնց վըրայ։ Այսպէս ամբողջ անդած դարձածին դիտակ պիտի ըլլամ։ Ախտս կ'ըլլայ՝ ե՛նչ այդ իրաց յիշատակը կը կորստի. զի աշխարհէլ վրայ կատարուած մեծաւ, զայն դիտուածն է այս»։

Պելլի խոստման վրայ հաստատուն մնալով, երկրորդ անգամ կ'իջնանք ի Պասայ, և այն ատեն եպիսկոպոսը իր ասած տեղեկութեանց վրայ յնելով՝ իր կնիքաւ թուան կը յանձնէ հոգը Ագրեւու բոլոր պատմութիւնը լաւ տին տեսնելով, ճիշտ աշխարհ՝ ինչպէս որ հանդիպած ՚է սկզբն մինչև վերջը, ապա դիւրմանքներն վերածուած ՚յ յանձնակի ՚։

« Գ Ո Ւ Գ Ր Ո Ւ Ն »

— 310 —

Յամաքային պատերազմներուն՝ կը յաւըրդեն ծովային արշաւանքները. իլիականին՝ Ողիսական։ Գուդրոնի բերթուածը կը բաղկանայ երեք որոշ բերթուածներէ և կը հառէ երեք տոհմերու վրայ։ Առաջին երկու մասերը երկայն ներածութիւն մ'են և բերթուածին խորագիրը կը պատշաճի ճշդիւ երրորդ մասին։ Շատ աւելի կապակցութիւն կայ Նիքիաւեցեանց՝ քան Գուդրոնի բերթուածին մէջ. բայց իւրաքանչիւր բերթուածին խմբագրութիւնը աւելի կարգաւոր է, և կարծես թէ արդէն վաթ ձեռք մը միջամուխ կ'աւծ է անհեւ տացնելու բերանացի աւանդութեան յանկարծակի ուտումները։ Երրորդ մասը կը տեղափոխէ զմեզ այն շրջանին մէջ, ուր Նորմանդացիք կը հաստատուն փրանկաց

երկիրը։ Գուդրոնի և Նիքիաւեցեանց զըրբոյցները կ'իյնան որոշակի ժիւ դարուն և մեր ձեռքը հասած խմբագրութիւնը հետագայ դարուն մէջ կատարուած է։

Առաջին մասը պարկի մը պատմութեան կը նմանի՝ որ ծանրատառութիւն կը դառնայ դիւցազներգական ձեւով։ Քանի մը մանրամասնութիւններ շատ նման են Ռոբէշտոնի պատմութեան հետ։

Իոլանտայի թագաւորի մ'որդին Հագէն, իր շատ մանուկ հասակէն յափըշտակուելով պասկուճէ մը կը տարուի աւայի կղզի մը։ Նա կը հանդիպի հոն՝ երեք իշխանուհիներու՝ որոնք վայրի կենսականներէն փախչելու համար քաշուած են քարայր մը և կը ստանձնեն մանկան դաստիարակութեան հոգը։ Երբ Հագէն չափահաս կ'ըլլայ, ծովախորշի մը մէջ խաւիս ձգած նաւու մը կը տիրանայ, և անհաւանական գուպարածէ մ' ետքը նաւաստիներու մէկ մասը ծովու մէջ կը նետէ և մնացած մասն ալ կը ստիպէ որ նաւարկեն դէպ ի իոլանտա։ Վերջապէս իր հօրը յաջորդելով՝ կ'ամուսնանայ իր երեք ընկերուհիներէն՝ Հիլդէի հետ, որ Հնդկաց թագաւորին դուստրն էր։

Երկրորդ մասը կը տանի զմեզ դիւցազներգական աւանդութեան մէջ։ Հագէն դուստր մը կ'ունենայ զոր իր կնոջ աւանամբը Հիլդէ կը ողչէ, բայց չուզի զայն ամուսնացնել։ Այն ատեն Փրիստնաց Հետտէլ թագաւորը՝ կը զրկէ Վատէ, Փրուտէ և Հորանտ երեք պատգամաւորներ, որ զՀիլդէ յափշտակեն կամ բռնի և կամ խորամանկութեամբ։ Արշաւանքի պետը Վատէ՝ Նիքիաւեցեանց Հիլդերբանտի նման՝ երիտասարդէ մ'աւելի հին մարտիկներու տիպար մ'է։ Քերթուածը զուարճախօսիկ տեսարանի մը վրայ կը դնէ զայն շրջապատուած տիկիներու ակումբէ մը։

Հիլդէ թագուհիմ ու իր դուստրը կատակով, — ճարգուցիմ վատել թէ արդիօք, — զնդիցիկ կամ զնիցիկ ընկերութիւնը վայելելէ՞մ կ'ախորժի աւելի, — թէ պատերազմելէ՞մ ու կուտելէ՞մ։ Անորմ վատէ պատասխանից. «Երբեք տեսած ՚ չեմ այսպիսի քաղցր ընկերութիւն մը, — և սա».